

94. Göstergelerarası çeviri ışığında Katrina Perdikaki'nin adaptasyon kaymalarına bir örnek: *Saku'l-Bambü*

Şeyma Zeynep SOLAK²

Murat ÖZCAN³

APA: Solak, Ş. Z. & Özcan, M. (2024). Göstergelerarası çeviri ışığında Katrina Perdikaki'nin adaptasyon kaymalarına bir örnek: *Saku'l-Bambü*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (38), 1537-1549. DOI: 10.29000/rumelide.1439992.

Öz

Bu çalışmada, Kuveytli yazar Saûd el-San'ûsi'nin *Saku'l-Bambü* adlı eseri, aynı isimli *Saku'l-Bambü* dizi adaptasyonu ile karşılaştırılarak, Katrina Perdikaki'nin adaptasyon sınıflandırması bağlamında ele alınacaktır. Göstergelerarası çevirinin bir parçası olarak adaptasyon, yazılı-sözel dizgede yer alan bir metnin, görsel-işitsel ve sözel-sözel olmayan dizge kodlarına dönüştürülmesiyle gerçekleşmektedir. Bu yolla gerçekleşen bir aktarım, klasik çeviri stratejilerinden farklı olarak, daha devingen ve çok yönlü bir aktarımdır. Çünkü, yazının sunduğu sabit ve sınırlı anlamlılık; görsel-işitsel, sözel-sözel olmayan tüm kodların, ahenkli bir biçimde bir arada kullanıldığı, ekran-odaklı dizi ve film ürünlerine dönüştürülerek, çok daha geniş ve hareketli bir dizge ortaya koymaktadır. Katrina Perdikaki, söz konusu geniş ve hareketli anlamları belirleyebilmek için adaptasyon kaymaları modelini öne sürmüştür. Perdikaki, bir adaptasyonu inceleyebilmek için, onu bir anlatının vazgeçilmez öğeleri olarak kabul edilen dört gruba ayırmaktadır. Bunlar; kaynak eserdeki olay örgüsünün aktarım süreciyle ilgili olan "olay örgüsü", anlatı parçalarının aktarımında kullanılan araçlarla ilgili olan "anlatı teknikleri", anlatıda yer alan karakterler ve birbirleriyle olan ilişkilerini inceleyen "karakterizasyon" ve anlatının zamanı ve mekanının aktarımı üzerinde duran "zaman-mekan" (setting) şeklinde sınıflandırılmıştır. Söz konusu sınıflandırmadan yararlanılarak, bir roman dizi haline dönüştürülürken, yazılı-sözel kodların, sözel ve sözel olmayan görsel-işitsel kodlara aktarımıyla yaşanan adaptasyon kaymalarının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Böylelikle adaptasyonu çeviri yönüyle ele alarak, yeteri kadar çalışma bulunmayan bu alanda, yeni çalışmalara bir örnek sunmak hedeflenmektedir.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışma, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Çeviri ve Kültürel Çalışmalar Doktora Programı (Türkçe) bünyesinde ilk yazar tarafından ikinci yazarın danışmanlığında hazırlanmakta olan tez çalışmasından üretilmiştir.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %5

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 18.11.2023-**Kabul Tarihi:** 20.02.2024-**Yayın Tarihi:** 21.02.2024; **DOI:** 10.29000/rumelide.1439992

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arapça Mütercim Tercümanlık ABD/ Research Assist., Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Literature, Arabic Translation and Interpreting Department (Ankara, Türkiye), seymadolgun@gmail.com, **ORCID ID:** 0009-0004-2920-3642, **ROR ID:** https://ror.org/05mskc574, **ISNI:** 0000 0004 7221 6011.

³ Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Arapça Öğretmenliği ABD / Prof., Gazi University, Faculty of Education, Arabic Language Teaching Department (Ankara, Türkiye), mozcana@gazi.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0001-7131-1023, **ROR ID:** https://ror.org/054xkpr46, **ISNI:** 0000 0001 2169 7132, **Crossreff Funder ID:** 501100003356

Anahtar kelimeler: Göstergelerarası çeviri, adaptasyon, Katrina Perdikaki, Saku'l-Bambū

An example for Katrina Perdikaki's adaptation categorization in the light of intersemiotic translation: *Saku'l-Bambū*⁴

Abstract

This study, examines the Kuwaiti writer Saud Alsanousi's novel *Saku'l-Bambū* by comparing with the adapted tv-series *Saku'l-Bambū* in the context of Katrina Perdikaki's adaptation classification. As a part of intersemiotic translation, adaptation occurs by transforming a text in the written-verbal system into audio-visual and verbal-non-verbal system codes. Such a transfer is a more dynamic and multifaced transfer, unlike classical translation strategies. Because transforming the firmness and limited meaningfulness offered by the literature into screen-oriented TV series and film productions in where all the audio-visual and verbal and non-verbal codes are used together harmoniously, creates a much open and more dynamic system. Katrina Perdikaki proposed the adaptation shifts model to identify these open and dynamic meanings. In order to examine an adaptation, Perdikaki divides it into four groups, which are core elements of a narrative. These are; "the plot structure" which is related to the process of transferring the plot in the source work, "the narrative techniques" which is about the tools used in the transfer of narrative pieces, "the characterization", which examines the characters in the narrative and their relationships with each other and "setting" which focuses on the transfer of time and space of the narrative. This study aims to detect the adaptation shifts resulting from the transfer of written-verbal codes to verbal and non-verbal audio-visual codes while converting a novel into a TV series. Thus, by considering adaptation from a translation perspective, it is aimed to present an example for new studies in this field where there are not enough studies.

Keywords: Intersemiotic translation, adaptation, Katrina Perdikaki, Saku'l-Bambū

1.Giriş

Çeviri kavramı, birden fazla anlam ifade etmektedir. Çevrilmiş bir metin veya çeviri sürecinin kendisi olarak nitelendirilebilir. Tarih boyunca çeviri üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Önceleri dilbilimin bir alt türü olarak kabul edilen çeviri, James Holmes'in 1972'de yayınladığı "The Name and Nature of Translation Studies" çalışmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Artık "translation studies", yani çeviribilim olarak adlandırılan disiplinlerarası bir alan olmuş ve dilbilimin bir alt türü olmaktan kurtulup kendine özgü yapısı ve sınırlılıkları çerçevesinde gelişmeye başlamıştır. Günümüzde çeviri denildiğinde hala daha çok yazılı-sözel diller arasında yapılan işlem anlaşılmaktadır. Bu işlem; sözel bir kaynak dil ve yazılı

⁴ **Statement (Tez/ Bildiri):** This study is based on a dissertation by the first author under the supervision of the second author within the PhD Program in Translation and Cultural Studies (Turkish) at Ankara Hacı Bayram Veli University Graduate School of Postgraduate Education.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 5

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 18.11.2023-**Acceptance Date:** 20.02.2024-**Publication Date:** 21.02.2024;

DOI: 10.29000/rumelide.1439992

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

bir kaynak metnin, aynı şekilde sözel bir hedef dil kullanılarak yazılı bir hedef metne dönüştürülmesidir. Ancak çeviri olgusu, gerçekte yalnızca bununla sınırlı değildir. Roman Jakobson, 1959'da yayınlanan "On Linguistic Aspects of Translation" makalesinde çeviri, ilk defa kapsamlı bir biçimde türlerine ayrılmıştır. Söz konusu çalışmasında Jakobson, çeviri; diliçi, diller arası ve göstergelerarası olmak üzere üçe ayırmıştır. Bu türlerden göstergelerarası çeviri, üzerinde en çok tartışılan tür olmuştur (Keskin, 2011:105). Milton, (2009:54) "çeviri" çalışmalarında çoğunlukla dillerarası çeviri üzerine çalışmalar yapılırken, "adaptasyon" çalışmalarında göstergelerarası çeviri ve diliçi çevirilere odaklanıldığını ifade etmektedir. Göstergelerarası çeviri kapsamına giren adaptasyon çalışmaları, özellikle ekrana adapte edilen edebî eserlerin çeviri bağlamında incelenebilmesine fırsat tanımaktadır. Katrina Perdikaki'nin Leuven-Zwart'ın (1989) çeviri kaymaları modelinden yola çıkarak oluşturduğu adaptasyon kaymaları sınıflandırması, adaptasyon çalışmalarında büyük bir dönüm noktası niteliğindedir. Perdikaki, hem yazınsal metinlerde, hem de ekran için oluşturulmuş metinlerde ortak payda olan olay örgüsü, anlatı teknikleri, karakterizasyon ve setting (zaman-mekan)'ı bu sınıflandırmanın merkezine koymuştur. (Hatim ve Munday 2004: 31 akt. Perdikaki, 2016:49). Böylelikle göstergelerarası aktarımın daha kolay değerlendirilmesi mümkün kılınmıştır.

Çalışmanın nesnesi, Kuveytli yazar Saûd el-San'ûsî'nin kaleme aldığı *Saku'l-Bambū* (ساق البامبو) romanı, ilk defa 2012'de Fasih Arapça olarak yayımlanmıştır. El-San'ûsî, 2013 yılında *Saku'l-Bambū* romanıyla Uluslararası Arapça Roman Ödülüne layık görülmüştür. Özellikle Körfez ülkelerinde büyük yankı uyandıran romanın, 2016 yılında aynı ismi taşıyan dizi adaptasyonu yapılmıştır. Senaryodaki diyalogların, Kuveyt lehçesine dönüştürülmesinde romanın yazarı Saûd el-San'ûsî bizzat rol almıştır.

Söz konusu roman-dizi çifti arasındaki adaptasyon kaymaları, çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Kaynak metinde kullanılan dil tamamen Fasih Arapçayken, hedef metin çok dillidir. Öyle ki dizide Arap oyuncuların kendi aralarındaki diyaloglar Kuveyt lehçesinde, Arap ve Arap olmayan oyuncular arasındaki diyaloglar İngilizce ve Kuveyt lehçesinde, Filipinler'de geçen sahneler ise Tagalog dilinde seslendirilmektedir. Tagalog ve İngilizce seslendirilen sahnelerde, diyalogların çevirisi Fasih Arapça altyazı şeklinde sunulmaktadır. Kaynak metindeki Fasih Arapça diyalogların hedef metinde Kuveyt lehçesine çevrilmesi (diliçi çeviri), diğer dillerin Fasih Arapçaya altyazı olarak çevirisi (dillerarası çeviri) ve sözel göstergelerle ifade edilen romanın görsel-işitsel göstergelere çevrilmesi (göstergelerarası çeviri), roman-dizi çiftinin Jakobson'un bütün çeviri türlerini bünyesinde barındırdığını göstermektedir. Ancak çalışmamızda bu türlerden yalnızca göstergelerarası çeviri türü kapsamında, adaptasyon çalışması ele alınacaktır.

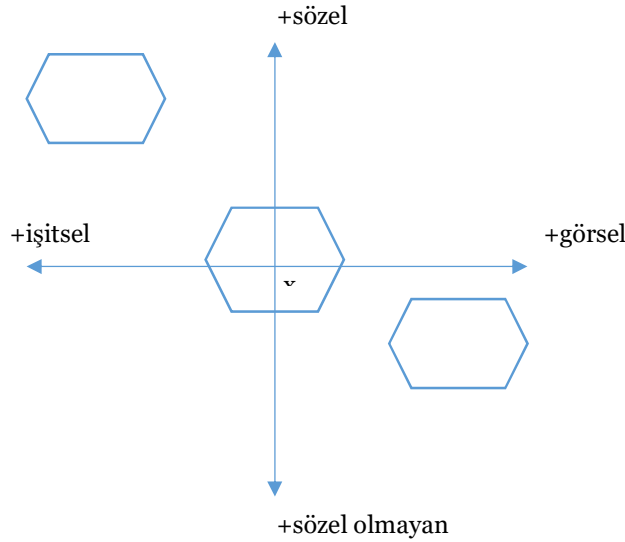
2. Kuramsal çerçeve

2.1. Göstergelerarası çeviri

Roman Jakobson çeviri; diliçi çeviri, dillerarası çeviri ve göstergelerarası çeviri olmak üzere üç bölüme ayırmıştır (Jakobson:1959). Belirli bir kitle için üretilmiş bir eserin, başka bir kitleye uyarlanması durumunda diliçi çeviriye başvurulmaktadır. Diliçi çeviriye örnek olarak; eski dilde yazılmış bir eserin, güncel dile dönüştürülmesi veya yetişkinler için olan bir eserin çocuk edebiyatına uyarlanması, bir tiyatro oyununun modernize edilerek tekrar yazılması, kılavuzların güncellenmesi ve metin iyileştirmesi sayılabilir. Dillerarası çeviri; genellikle çeviri denildiğinde toplumun aklında oluşan olgunun karşılığıdır. Günlük hayatta çeviri kavramı, çoğunlukla iki farklı sözel dil arasında yapılan çeviriye ifade etmek için kullanılmaktadır. Dillerarası çeviri, çoğu zaman kültürlerarası aktarımdan bağımsız değildir. Göstergelerarası çeviri ise, bir gösterge dizgesinde oluşturulmuş bir metnin farklı bir göstergeler

dizgesine dönüştürülmesi anlamına gelmektedir. Örneğin; sözel göstergelerden oluşan bir şiirin, işitsel göstergelere dönüştürülerek bir şarkı haline getirilmesi veya sözel göstergelerden oluşan bir romanın görsel-işitsel göstergelere çevrilerek bir film veya dizi ortaya konulması bir göstergelerarası çeviridir. Bir başka deyişle dilsel kodların, görsel-işitsel kodlara dönüştürülmesi veya görsel kodların farklı bir dizgeye ait kodlara çevrilmesi, bir göstergelerarası çeviridir (Susanne Göpferich: 2010 edt. Gambier&Van Doorslaer).

Edebî bir eserin, dizi/film adaptasyonu çalışmasında, yazılı-sözel dizgedeki kodların, görsel ve işitsel dizgeye ait kodlara dönüştürülmesi söz konusudur. Yazılı-sözel dizge kodları, sabit ve belirli kurallara tabi olup değişmezken görsel-işitsel dizge kodları, çok yönlü ve devingen bir yapıya sahiptir. Görsel kodlar, ikiye ayrılmaktadır. Bunlar, **görsel-sözel** kodlar (yazı) ve **görsel-sözel olmayan** kodlar (diğer bütün görüntüler). İşitsel kodlar da aynı şekilde, **işitsel-sözel** kodlar (seslendirilen sözcükler) ve **işitsel-sözel olmayan** kodlar (sözcükler dışındaki bütün sesler) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Aline Remael:2010 edt. Gambier&Van Doorslaer).

Şekil 1: Zabalbeascoa'nın dizge belirleme şeması (2008: 29)

Yukarıda yer alan şema, eserin konumunun belirlenmesinde kullanılabilir. Eserin merkezden hangi yöne daha yakın olduğu onun türünü netleştirecektir. Bir başka deyişle merkezden uzaklaştıkça yöneldiği konumda, bir dizge daha fazla ön plana çıkmaktadır. Örneğin bir roman, yukarıdaki tabloda +sözel ve +görsel doğruları arasında yer alırken +işitsel ve +sözel olmayan doğrularının kesişimine hiç girmeyecektir. Sözleri olan bir şarkı, +işitsel ve +sözel doğruları arasında yer alırken, sözü olmayan bir müzik +işitsel ve +sözel olmayan doğruları arasında konumlanacaktır. Bir film veya dizi ise x'in konumlandığı noktaya yani hepsinin merkezinde yer alacaktır. Çünkü böyle bir yapı hem görsel-işitseldir, hem de sözel ve sözel olmayan göstergeleri bünyesinde bulundurur. Bunun yanı sıra Hutcheon' a göre (2013:64) işitsel kodlardan oluşan müzik, adaptasyon üründe ürettiği duygusal tepkiler yoluyla karakterlerin romandaki duygularını yansıtabilir. Böylelikle yazılı-sözel ifadelerin, işitsel ifadelerle dönüştürülerek aktarımı sağlanmış olur.

2.2. Adaptasyon

Bastin (2006:208) adaptasyonu, “kaynak metindeki bir sosyokültürel olguyu, hedef dil dizgesindeki başka bir sosyokültürel olguyla değiştirerek hedef metne aktarmak” olarak tanımlamaktadır. Ayrıca adaptasyon, Vinay ve Darbelnet'in (1958) dolaylı çeviri türlerinden biridir. Buna göre kaynak metindeki ifadenin, hedef kültürde bulunmaması durumunda adaptasyona başvurulduğu için Vinay ve Darbelnet'e göre adaptasyon, bir yeniden yazım olarak da kabul edilebilir. Ancak Baker ve Saldanha (2009:4), söz konusu durumun adaptasyonu global olmaktan çıkarıp lokal bir işleme dönüştürdüğünü öne sürmektedir. Adaptasyon izleyicisi, adaptasyon üründe önbelleklerinde bulunan film veya romanlara ilişkin kesitlerle karşılaştıkları durumlarda, bunların tanıdık metinlerle ilişkili olduğu çıkarımına varmaları, onların kişisel tatmin duygusuna imkan sağlamaktadır (Paget 1999:132). Ray, izleyicilerin bildikleri bir şeyin, farklı bir şeye dönüşmesini görmekten zevk aldıklarını ifade eder (Ray:2000).

2.2.1. Katrina Perdikaki'nin adaptasyon kaymaları sınıflandırması

Romandan film/dizi adaptasyonu; her ne kadar sinema-televizyon araştırmalarının ana çalışma alanlarından biri olsa da, çeviribilim çalışmalarında göstergelerarası çeviri kapsamına girmektedir. Romandan yapılan bir adaptasyon çalışması; sözel-yazılı sabit kodların, sözel ve sözel olmayan, işitsel ve işitsel olmayan kodlara dönüştürülerek, söz konusu kodların birbiriyle uyumlu biçimde harmanlanmasından oluşmaktadır. Perdikaki'ye göre adaptasyon sürecinde, çeşitli kaymalar meydana gelmektedir. Bu süreçte meydana gelen kaymalar, ortaya çıkan sonucu etkilemektedir. Perdikaki, söz konusu kaymaların tespit edilebilmesi ve incelenebilmesi için, onları kategorilere ayırmanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Perdikaki (2016:18), bu kategorileri belirlerken anlatı özelliklerinden faydalanmıştır. Bir anlatının olmazsa olmaz olarak nitelendirilen belli başlı özellikleri vardır. Bunları dört başlık altında toplamaktadır: olay örgüsü, anlatı teknikleri, karakterizasyon ve zaman-mekan (setting).

2.2.1.1. Olay örgüsünde kaymalar

Olay örgüsü, hikayeyi meydana getiren olayları ifade eder. Bir anlatıda olay örgüsü olmak zorundadır. Adaptasyon sürecinde; olay örgüsünde yapılan değişiklikler, direkt olarak adaptasyon ürünü de etkileyecektir. Olay örgüsünde meydana gelen kaymalar, türlerine göre; *modülasyon*, *modifikasyon* ve *mutasyon* olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Olay örgüsündeki modülasyon kayması, genişletme ve sadeleştirme olarak iki başlık altında değerlendirilmektedir. Romanda geçen belirli bir olayın, adaptasyon üründe genişletilerek yer verildiği durumlarda genişletmeye başvurulmuştur. Örneğin; kaynak romanda nispeten daha basit olarak kabul edilen bir olay, adaptasyon üründe daha fazla vurgulanarak ve üzerinde durularak işlendiyse burada bir genişletme söz konusudur. Bunun aksine; olay örgüsünde önem arz eden büyük bir olayın, adaptasyon üründe basitleştirilerek ve üzerinde fazla durulmadan işlendiği durumlarda da sadeleştirme yapılmıştır diyebiliriz. Olay örgüsünün modifikasyonunda ise, olayın değiştirilmesi esas alınmaktadır. Bu noktada yapılan değişiklikler, hikayeyi de değiştirecektir. Bu tür değişikliklerin, büyük olaylarda saptanması küçük olaylara nispeten daha kolaydır. Olay örgüsünde mutasyon, temel olarak anlatıya eklenen olayları veya anlatıda var olup adaptasyonda çıkarılan olayları ifade eder (Perdikaki, 2016:76-77).

2.2.1.2. Anlatı tekniklerinde kaymalar

Bir anlatıda, anlatı teknikleri de olay örgüsü kadar önemlidir. Perdikaki, anlatı tekniklerini zamansal sıra ve sunum olmak üzere ikiye ayırmıştır. Zamansal sıradan kasıt, anlatının zamanıdır. Zamansal sıra da, olay örgüsüne benzer şekilde *modülasyon*, *modifikasyon* ve *mutasyon* şeklinde üç grupta incelenmektedir. Zamansal sırada modülasyon, olayların süresiyle ilgilidir. Adaptasyonda olayların süresinin uzatılması, olayda duraklama(pause) gerektirecek, sürenin kısaltılması ise olaydan eksiltme gerektirecektir. Zamansal sırada modifikasyon, olayların sıralamasını ifade eder. Adaptasyonda, romanda gerçekleşen sıralamanın değiştirilmesi, sahnelerde geriye (analepsis) veya ileriye almaya (prolepsilere) ihtiyaç duyulmasına yol açacaktır. Bir başka deyişle zamansal sırada yapılan modifikasyon, sinematik araçlardan olan geçmişe dönüş (flashback) veya geleceği gidiş (flashforward) yöntemleri kullanılmasını gerektirebilir. Zamansal sırada mutasyon, olay örgüsüyle doğrudan ilişkilidir. Olay örgüsünde yapılan ekleme çıkarma sonucunda, olayların sıralaması da tamamen değişecektir. Ancak adaptasyon bir ürün; hareketli ve çok yönlü olduğu için, bu sıralamanın gözetilmesi de çok zordur (Perdikaki, 2016:78).

Anlatı tekniklerinde sunum ise, hikayeyi iletme için kullanılan araçları ifade etmektedir. Bu ileti aşamasında, sözel-yazılı roman parçalarının, görsel ve işitsel kodlardan hangileri kullanılarak iletildiği önem arz etmektedir. Anlatı tekniklerinin sunumu da diğer kategoriler gibi üç başlık altında incelenmektedir. Sunumda modülasyon kayması anlatı parçasının, yine anlatı olarak sunulmasını ifade etmektedir. Örneğin seslendirme, diyalog, dış ses, iç ses birer anlatı olarak kabul edilmektedir. Bir diğer deyişle, romanda geçen diyalogun, adaptasyon üründe de karakterler arası diyalog halinde sunulduğu durumlarda “sunumda modülasyon kayması” söz konusudur. Sunumda modifikasyon kayması ise, söz konusu anlatı parçasının, adaptasyon üründe gösteri olarak sunulmasını ifade eder. Örneğin romanda kahramanların ağzından anlatılan bir olay, diyalog veya herhangi bir sözel ifade içermeksizin yalnızca görsel olarak sunulmuşsa bu durumda sunumda bir modifikasyon kayması vardır denilebilir. Sunumdaki mutasyon kayması da, zamansal sırada olduğu gibi, olay örgüsünün mutasyonuyla bağlantılıdır (Perdikaki, 2016:79).

2.2.1.3. Karakterizasyon kaymaları

Karakterizasyon, bir anlatının olmazsa olmazları arasındadır. Zira karakterleri olmayan bir anlatı ortaya koymak, neredeyse mümkün değildir. Adaptasyonda karakterizasyon kayması, karakterlerin nasıl yorumlandığıyla ilgilidir. Aynı zamanda eserde geçen karakterler arası ilişkileri de kapsar. Karakterizasyon kayması da, üç grupta incelenmektedir. Modülasyon, modifikasyon ve mutasyon. Modülasyon, olay örgüsündekine benzer şekilde genişletme ve sadeleştirme üzerine odaklanmaktadır. Romanda pasif bir karakterin adaptasyon üründe ön plana çıkarılması, o karakterde genişletmeye gidildiğinin bir göstergesidir. Bunun tam tersi ise romanda çok önemli bir karakterin, adaptasyonda pasif ve vurgusuz hale getirilmesi de, karakterde bir sadeleştirme olduğunu göstermektedir. Karakterizasyonda modifikasyon kayması, karakterlerin romanda olduğundan daha farklı işlenmesiyle ilgilidir. Modifikasyon kayması da kendi içinde üç gruba ayrılmaktadır: Dramatize etme – somutlaştırma – duygusallaştırma. Dramatize etme, karakterlerle ilgili olaylarda romanda olmayan veya olduğundan daha fazla bir dramatisasyon söz konusu olmasını; duygusallaştırma, karakterler arasında olmayan veya haddinden fazla bir duygusal ilişkiyi, somutlaştırma ise karakterlerle ilgili özelliklerin somut olarak gösterilmesini ifade etmektedir. Karakterizasyonda mutasyon, anlatıya eklenen veya çıkarılan karakterlerle ilgilidir (Perdikaki, 2016:80).

2.2.1.4. Zaman-mekan kaymaları

Zaman ve mekan (setting) kaymaları, hikayenin yeri ve zamanında yapılan değişikler üzerinde durur. Aynı şekilde modülasyon, modifikasyon ve mutasyon olmak üzere üç gruba ayrılır. Modülasyon, anlatının zamanında ve mekanında yapılan genişletme ve sadeleştirmeyi, modifikasyon anlatının zaman ve mekanındaki değiştirmeyi, mutasyon ise zaman ve mekanda yapılan ekleme ve çıkarmalar üzerinde durur (Perdikaki, 2016:81-82).

3. İnceleme

Saûd el-San'ûsî, Saku'l-Bambū adlı eserinde; babası Kuveytli, itibarlı bir ailenin oęlu olan gazeteci yazar Raşid el-Taruf ve annesi Filipinli bir hizmetçi Josephine Mendoza olan İsa'nın hayat hikayesini anlatmaktadır. Eserde el-San'ûsî, Kuveyt'in sosyo-kültürel dokusuna değinirken aynı zamanda ülkede yıllardan beri süre gelen "مواطنون – وافدون" (vatandaşlar-gurbetçiler) konusunu çarpıcı bir bakış açısıyla sunmaktadır. Bunun yanı sıra "بدون" (vatansız) kavramı da işlenmektedir. Bu nedenle hem roman hem de dizi, Arap toplumunda, özellikle körfez ülkelerinde çok ses getirmiştir. Roman, İsa'nın annesinin Filipinli olması sebebiyle babaannesi tarafından kabul edilmeyerek henüz bebekken Filipinlere gönderilmesi, annesinin onu bir gün Kuveyt'e geri göndermek niyetiyle Müslümanca bir hayata hazırlaması ama aynı zamanda adını İsa isminin Filipinlerdeki karşılığı "Jose" şeklinde değiştirip bir Hristiyan olarak yetiştirmesi;, İsa'nın iki kültür, iki din, iki ülke ve iki aile arasında kendini hiçbir yere ait olmayan bir bambu sapı gibi hissetmesi üzerine kuruludur. el-San'ûsî, Saku'l-Bambū ile 2013 yılında "Uluslararası Arapça Roman Ödülünü" kazanmıştır. Bu başarısı sonucunda roman, Jonathan Wright tarafından İngilizceye çevrilmiştir. İngilizceden Türkçeye çevirisi Güniz Galay tarafından yapılan roman, 2017 yılında Bambu Sapı adıyla Türkiye'de yayımlanmıştır.

Muhammed el-Gaffas'ın yönetmen koltuğunda oturduğu aynı ismi taşıyan Saku'l-Bambū dizisi 2016 yılında bir Ramazan dizisi olarak ekranlara yansımıştır. el-San'ûsî'nin de yapım ekibinde olduğu dizide kullanılan diller Arapçanın Kuveyt lehçesi, İngilizce ve Tagalogdur. İngilizce ve Tagalog dilinde çekilen sahnelerin çevirisi, Fasih Arapça altyazı olarak eklenmiştir. Dizi 2016 yılı Ramazan ayında MBC Dubai, Dubai 1, al-Rai, Orbit Musalsalat ve Zafra kanallarında yayınlanmıştır. Dizinin çekimi, Kuveyt'te yasaklandığından dolayı, çekimler için Dubai'ye gidilmiştir.

Yazılı sözel kodlarla ifade edilen romanın görsel-işitsel, sözel ve sözel olmayan kodlara dönüştürülme süreci, Perdikaki'nin sınıflandırması doğrultusunda aşağıda incelenmiştir. Filipinlerde geçen olaylarda Jose ismi, Kuveyt'te geçen olaylarda İsa ise ismi kullanılmıştır:

Örnek 1: Anlatı teknikleri – Sunum – Modülasyon&Modifikasyon

Romanın 132. sayfasında küçük Jose, dedesi Mendoza'nın ona saatlerce masaj yaptırdığından bahsediyor.

"كانت أحوال جدِّي الصحية قد تدهورت في تلك الأثناء، تضاعفت طلباته، وازداد هذيانه في ساعات الليل مع شراب التوبا ومن دونه. أما ساعة التدليك اليومية فقد امتدت إلى ساعات. وصراخ الليل، الذي ما كنت أطيعه، استحال إلى حوارات من طرف واحد، مع زوجته المتوفاة". (Alsanousi, 2012:132)

*Türkçeye çevirisi: "Bu sırada dedemin sağlık durumu iyice kötüleşmişti, istekleri ikiye katlanmıştı, geceleri tuba içkisi içerek veya içmeden hezeyanları artmıştı. Günlük masaj saati artık saatleri buluyordu. Geceleri dayanamadığım çığlıkları, ölen karısıyla tek taraflı konuşmalara dönüşmüştü."

Dizide bu hikaye, 15.bölümde 30:35-31:37 dakikalar arasında, yetişkin İsa'nın Mirla'ya yazdığı mail ile sunuluyor. Mailin, Tagalog dilinde iç ses yöntemiyle seslendirildiği ve Fasih Arapça altyazı ile çevirisinin verildiği görülmektedir.

"عزيزتي ميرلا... كل الساعات الأليمة التي كان يجبرني فيها على تدليك ظهره الخشن.. لم يكن يدري أنه يعدني لهذا اليوم الذي أدلك فيه ساقي جنتي.. لعلني لصعد منها الى اعلى حيث قلبها المعلق في وجهي الفلبيني." (Alsanousi, 2012:132)

*Türkçeye çevirisi: "Sevgili Mirla... Sert sırtına masaj yapmak için beni zorladığı her acı saat... Beni babannemin bacaklarına masaj yaptığım bugün için hazırladığımı bilmiyordu.. Belki de buradan Filipinli yüzüme kapalı olan kalbine tırmanacaktım..."

Aynı hikaye, 15. bölümün 23:16.dakikasında küçük Jose'nin dedesi Mendoza'nın sırtına masaj yapmasıyla işlenmiştir.

Bu bağlamda tek bir hikayenin iki farklı yerde kullanıldığı görülmektedir. Hem anlatının anlatı olarak sunulmasıyla, hem de anlatının görüntü olarak sunulmasıyla aktarım yapılmıştır. Bu nedenle adaptasyon aşamasında anlatının sunumunda modülasyon ve modifikasyon kayması vardır denilebilir.

Resim 1: Jose dedesinin sırtına masaj yapıyor.

Örnek 2: Anlatı teknikleri – Sunum – Modülasyon&Modifikasyon

Romanda 132. sayfada hikayenin devamında dedesi Jose'ye bin tane gözün olsun diye beddua ediyor. Jose de bahçeden getirdiği ananası dedesinin odasına bırakıp onu korkutuyor. Dedesi Jose'nin durduğu yerde artık ananasın olduğunu görünce onun ananasa dönüştüğünü düşünüyor. Bu olaya romanda şu şekilde yer verilmiştir:

"- اقترب منه أكثر هوزيه.. اقترب..."

تحت إلحاحه، اقترب من الزاوية أكثر. يقول مخاطبا لا أحد:

خذه.. خذه بدلا مني أرجوك..

- هل ترى يا جدي؟ لا شيء هنا!

- تبا لك!.. أتمنى أن تثبت لك ألف عين لترى هذا الشيء بوضوح!

قفزت من فوق الطاولة. ذهبت إلى سلة الفاكهة في مطبخ بيتنا. حملت ثمرة أناناس ثم عدت إلى بيت جدي. كان تحت غطائه لا يزال. على الطاولة الصغيرة، حيث كنت أقف، وضعت ثمرة الأناناس. خرجت. أوصدت الباب خلفي."

(Alsanousi, 2012:132)

*Türkçeye çevirisi:

"- Biraz daha yaklaş Jose... Yaklaş...

Onun ısrarıyla köşeye biraz daha yaklaştı. Boşluğa (hiç kimseye) hitaben:

-Al onu al.. Benim yerime onu al yalvarırım..

-Gördün mü dede? Burada bir şey yok!

-Lanet olsun sana!.. Her şeyi açıkça görebilmen için inşallah bin tane gözün olur!

Masanın üstünden atladım. Evimizin mutfağındaki meyve sepetine gittim. Bir ananas alıp dedemin evine geri döndüm. Hala örtünün altındaydı. Kendi durduğum yere ananası koydum ve çıktım. Kapıyı arkamdan kapattım."

Söz konusu olaya, dizinin 17.bölümünde 2:08-3:10 dakikaları arasında yer verilmiş. Dizide geçen diyaloglar aşağıdaki şekildedir:

ميندوزا: خذه بدلا مني.. خذه أرجوك!.. أنظر هناك.. إنه يدعوني للذهاب معه! أنظر جيدا يا مجهول الأب!

عيسى: أنظر لا أحد هنا، لا أحد.. لا أحد يا جدي..

ميندوزا: أنت غبي وأعمى! أتمنى أن تثبت لك ألف عين لترى الأشياء بوضوح!

*Türkçeye çevirisi:

"-Benim yerime onu al... Onu al yalvarırım!... Oraya bak... onunla gitmem için beni çağırıyor! İyi bak babasız!

-Bak burada kimse yok dede...

-Seni aptal ve kör! Her şeyi iyi görebilmen için inşallah bin tane gözün olur!"

Mendoza'nın Jose ile diyalogu diziyeye de diyalog şeklinde aktarılmıştır. Bu sebeple yine bir sunumda modülasyon söz konusudur. İsa'nın ananas getirdim şeklindeki anlatımı ise aşağıdaki şekilde yalnızca gösteri şeklinde sunulmuştur. Burada da bir modifikasyon kayması mevcuttur.

Resim 2: Jose dedesinin evine ananas getiriyor.

Örnek 3: Karakterizasyon – Modifikasyon – Duygusallaştırma & Mutasyon - Ekleme

Dizinin 25.bölümünde 8:35-10:00 dakikalarda romanda olmayan bir duygusallaştırmaya rastlanmaktadır.

"نور: لو عرفت واحده ثانيه، هني مثلا بالكويت ممكن اتحبها وتتنسى ميرلا؟"

عيسى: داخل كويت انا مافي روح بره. انا على طول داخل بيت. انا يعرف خوله وانت. انت..

نور: انا شنو؟

عيسى: انت ولد عمي.

نور: ولد عمك؟ انت شنو ما تفهم؟ ما تحس؟

عيسى: شنو؟

نور: عيسى انا احبك!

عيسى: I'm sorry

نور: ليش سوري ليش!؟"

Türkçeye çevirisi:

"Nur: burada Kuveyt'te birini tanısaydın mesela, o zaman onu sevip Mirla'yı unutabilir miydin?"

İsa: Kuveyt'te hiç dışarı çıkmıyorum. Sürekli evdeyim. Sadece Havle ve seni tanıyorum. Sen..

Nur: Ben ne?

İsa: Sen amcamın oğlusun.

Nur: Amcanın oğlu mu? Sen yoksa anlamıyor musun? Hissetmiyor musun?

İsa: Neyi?

Nur: İsa seni seviyorum!

İsa: Üzgünüm.

Nur: Neden? Neden üzgünsün!?"

Bu olayda kaynak eserde olmayıp adaptasyonda hikayeye eklenen karakter Nur'un İsa karakteriyle arasında duygusal bir yaklaşım olduğu işlenmiştir. Burada duygusallaştırma sebebiyle hem karakterizasyonda modifikasyon kayması, hem de ekleme yapılarak karakterizasyonda mutasyon kayması gerçekleştiği görülmektedir.

Resim 3: Nur İsa'ya onu sevdiğini söylüyor.

Örnek 4: Anlatı teknikleri-Sunum-Modifikasyon & Setting-Modifikasyon-Değişirme

Romanda 50-51. sayfalarda Josephine, İsa'ya o doğduktan sonra Raşid'in arkadaşları Ğassan ve Velid'in bulunduğu uçağın kaçırıldığı ve yolcuların rehin alındığını anlatılıyor. Bu olaydan birkaç gün sonra Velid kalp krizi geçirerek vefat ediyor. Raşid vefat haberini gazeteci ve televizyonda çalışan bazı arkadaşlarından alıyor. Velid vefat etmesi sebebiyle Mama Ğanima Raşid'i arayarak o ikisini gönder, bak herşey düzelecek diyor. Bunun üzerine Raşid bilet alıp İsa'yı ve Josephine'i Filipinler'e geri gönderiyor. Ancak söz konusu olay dizide farklı şekilde aktarılmaktadır. 3.bölümün 13:41.dakikasında Josephine'nin doğuma girdiği görülüyor. Raşid doğumhanenin kapısında beklerken televizyonda haberlerde Velid'in resmi "الضحية الثالثة في الطائرة الكويتية المختطفة وليد عبد الوهاب المسلمي" (Kaçırılan Kuveyt uçağında üçüncü kurban, Velid Abdulvahab Elmuseylim). İsa ve Josephine'e havalimanına kadar eşlik etmesinden Ğassan'ın romandaki gibi Velid ile birlikte seyahate çıkmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumda söz konusu olayda hem olayın zamanında yani settingde bir kayma olduğu hem de anlatı tekniklerinden olayın sunumunda bir modifikasyon olduğu, Velid'in ölüm haberinin anlatı olarak değil fotoğrafı verilerek gösteri yoluyla aktarıldığı görülüyor.

Resim 4: TV'de Velid'in ölüm haberi veriliyor.

4.Sonuç

Sözel-görsel bir eser olan kaynak metin *Saku'l-Bambū*'nun görsel-işitsel, sözel ve sözel olmayan kodlara çevrilmesi aşamasında yaşanan adaptasyon kaymaları tespit edilmiştir. Eşdeğer bir adaptasyon ürünü, kaynak metindeki noktalara sadık kalmaktır (Cattrysse 2014: 272). Dizgeler yapısal anlamda birbirinden çok farklı olduğu için, roman ile dizinin dillerarası yapılan yazılı bir çeviri çalışması gibi birebir karşılaştırması, tutarlı bir dizgeye ulaştırmamaktadır. Ancak yazarın, dizinin yapım aşamasında ekibe dahil olması, adaptasyon ürününün son halini de etkilemiştir. Yazarın adaptasyon çalışmasına dahil olmasıyla ilgili Keskin, Gaiman'ın şu ifadelerini aktarmaktadır:

“2007 'de Neil Gaiman'ın romanından sinemaya aktarılan “Yıldız Tozu” filmi, yazar ve yönetmen dayanışmasının görüldüğü bir çalışmadır. Gaiman, bir röportajında özellikle romanın aslına uygun çevirilmemesi gerektiğini söyler. Gaiman'a göre böyle bir aktarım gerçekleşirse on buçuk saat sürecek BBC klasiklerini hatırlatan berbat bir film ortaya çıkacaktır” (Keskin, 2011:110).

Saku'l-Bambū dizisinde, Gaiman'nın aksine, mümkün olduğunca kaynak ve hedef arasında eşdeğerliğin korunması için çalışılmıştır. Eklenen karakterler ve buna bağlı olarak olay örgüsündeki değişiklikler göz önünde bulundurulmayacak olsaydı; bu göstergelerarası çeviri, bir dillerarası yazılı çeviri olarak karşımıza çıksaydı, bu durumda hedef metnin neredeyse tamamının, sözcüğü sözcüğüne çeviri stratejisi kullanılarak aktarıldığı söylenebilirdi. Nitekim romanda geçen pek çok ifadenin, dizinin farklı bölümlerinde sıra gözetilmeksizin, dizinin akışına uygun bulunan noktalarda kullanılmaya çalışıldığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda romanın yalnızca tematik aktarımı değil, içeriğinin de hemen hemen tamamının aktarılacak için özel çaba sarf edildiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu çabaya rağmen görsel-işitsel dizgenin kendine özgü yapısı sebebiyle kaymalar söz konusudur. En çok kaymanın gözlemlendiği nokta eklenen karakterlerden kaynaklanan olay örgüsündeki kaymalardır. Bununla birlikte dizinin görsel-işitsel yapısından dolayı anlatı tekniklerinde de çok sayıda kayma tespit edilmiştir. Olayların sunumu ve iletilme sırası diziye uygun hale getirilerek değiştirilmek zorunda kalmıştır.

Romandan ekrana yapılacak olan adaptasyon çalışmalarında, iki dizgenin farklılıkları göz önünde bulundurularak olay örgüsünün, karakterizasyonun ve settingin “en önemli noktaları” olarak nitelendirilebilecek noktalarını belirleyerek bir aktarım yapmak “başarılı adaptasyona” ulaştıracaktır. Çünkü anlatı teknikleri, dizgelerin birbirine benzememesinden dolayı değiştirilmek zorundadır. Bu noktada bir başarı gözetmek, tutarlı bir bakış açısı sunmayacaktır. Bu nedenle anlatı teknikleri haricinde eşdeğer bir adaptasyon, başarılı bir adaptasyon olarak kabul edilebilir. Adaptasyon çalışmalarında, söz konusu hususların dikkate alınması tavsiye edilebilir.

Kaynakça

- Alsanousi, S. (2012). *Saku'l-Bambū*. Arab Scientific Publishers.
- Bastin, G. L. – Bandia, P.F. (2006). *Charting the Future of Translation History*. Canada: University of Ottawa Press.
- Baker, M., & SALDANA, G. (2009). *Routledge Encyclopedia of Translational Studies*. London & New York: Routledge.
- Cattrysse, P. (2014) *Descriptive Adaptation Studies: Epistemological and Methodological Issues*. Antwerp and Apeldoorn: Garant.
- Göpferich, S. (2010). *Handbook of translation studies (Vol. 1)*. Gambier, Y., & Van Doorslaer, L. (Eds.) John Benjamins Publishing. (374-375)
- Hutcheon, L. (2013) *A Theory of Adaptation*. 2nd edition. London and New York: Routledge.
- Jakobson, R. (1959). On linguistic aspects of translation. In *On translation* (pp. 232-239). Harvard University Press.
- Keskin, E. (2011). Göstergeler arası çeviri örneği olarak sinema uyarlamaları. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 3(12), 103-114.
- Milton, J. (2009) "Translation Studies and Adaptation Studies." In A. Pym and A. Perekrestenko (eds) *Translation Research Projects 2*. Spain: Intercultural Studies Group, 51-58.
- Paget, D. (1999) "Trainspotting: speaking out." In D. Cartmell and I. Whelehan (eds) *Adaptations: From Text to Screen, Screen to Text*. New York: Routledge, 128-140.
- Perdikaki, K. (2016). *Adaptation as translation: Examining film adaptation as a recontextualised Act of Communication*. PhD thesis. United Kingdom: University of Surrey.
- Ray, R. B. (2000) "The field of 'Literature and Film'." In J. Naremore (ed.) *Film Adaptation*.
- Remael, A. (2010). *Handbook of translation studies (Vol. 1)*. Gambier, Y., & Van Doorslaer, L. (Eds.) John Benjamins Publishing. (12-17)
- Venuti, L. (2007) "Adaptation, translation, culture." *Journal of Visual Culture* 6(1): 25-43.
- Vinay, J. and J. Darbelnet (1958) *Stylistique Comparée du Français et de l'Anglais: Méthode de Traduction*. Paris: Didier. Translated and edited by J.C. Sager and M.-J. Hamel (1995) as *Comparative Stylistics of French and English: a Methodology for Translation*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Zabalbeascoa, Patrick. 2008. "The nature of the audiovisual text and its parameters." In *The Didactics of Audiovisual Translation*, J. Díaz Cintas (ed.), 21–38. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.